

Ne mondj le semmiről

Tizenhárom fiatal költő bemutatkozása

Hát megint itt van egy antológia; s ezen örülni lehet, meg bosszankodni. Örülni annak, hogy a Szépirodalmi Könyvkiadó immár harmadszor vállalja tizenegynéhány pályakezdő (vagy annak elkönyvelt) költő útnak indítását a siker vagy a bukás felé. Bosszankodni — netán sajnálkozni — pedig azért, mert ismét több a bukás és főleg a kevés jóval biztató középszer, mint a valóban tehetséget mutató, reményteljes jelentkezés.

A *Ne mondj le semmiről* az 1969-ben megjelent *Költők egymás közt* és az 1971-es *A magunk kenyerén* című antológiák jól bevált gyakorlatát folytatja. Vékonyka kötényi, 5-600 soros versanyaggal szerepelnek az alkotók; műveik előtt az idősebb és a középmzedek egy-egy jeles képviselőjének elemző-ismertető, baráti szavai olvashatóak, a művek után pedig a költő önéletrajza, ars poeticája.

A három antológiát egymás mellé helyezve szembevetendő fiatal költészetünk átalakulása és színtelenebbé válása is. A korábbi gyűjtemények (sokat és joggal bíralt) alkotói névsorából kiemelkedett egy-két vezéregyéniség: Kiss Benedek, majd Veress Miklós és Dobai Péter például. Ezúttal viszont hiába keressük a kiugróan talantumos embert, a zászlóvivőt. A *Költők egymás közt* és *A magunk kenyerén* gárdájának mintegy harmada már akkor is önálló kötetre érettnek látszott, s azóta meg is jelent bemutatkozó verseskötetük — bizonyítva az antológiák „középmzednyének” jó átlagszínvonalát. A *Ne mondj le semmiről* költői közül csupán ketten-hárman állnak ki az első kötet erőpróbáját. Pedig korántsem a legfiatalabbak vagy legzöldfülbűbbek sorakoznak itt: a többség már hosszú évek óta kopogtat a szerkesztőségek és antológiák ajtaján.

Változtak a poéták — változtak a példaképek is. Korábban Nagy Lászlóért rajongott a költők egyik csoportja; Pilinszky, Weöresen, a nyugat-európai lírán iskolázódott a másik — s mindkettő egén József Attila volt az állócsillag. Mesterek tudatos vállalásával, jellegzetes hatásokkal most alig találkozzunk. (Természetesen József Attila és Ady azért tartja előkelő helyét.) Ennek előnye is akadnak: közép-európaivá tágult többek horizontja; az egész irodalomtörténet ihlet meg egy-két szerepjátszó kedvű költőt. Meghökkenő viszont — s önálló utat nem ígér —, hogy jó néhányan saját kortarsaikat vagy az egy-két lépéssel előttük járókat utánozzák: a fiatal költők harmincöt év körüli nemzedékének legjobbjait. Nem tanulnak tőlük — akarva-akaratlanul utánozzák őket...

A versekből kirajzolódó világkép figyelmet és rokonszenvet érdemlő. A fiatal költők és írók művei kapcsán oly sokat emlegetett rosszkedvnek, befeléfordulásnak, pesszimizmusnak itt csak nyomait lehet negatálalni. Jellemzőbb a kötetre a megszenvedett majdnem-harmónia, amelynek a munka, (olykor a családi boldogság) biztosít fedezetet. A szélsőségeket nem számítva termékeny a rosszkedv, a társadalomkritika is.

Mivel a szerkesztői elképzelés szerint az antológia nem valamely költői irányzat szöcsöve, hanem korra, nemre, lakhelyre és foglalkozásra való tekintet nélkül fősorakoztatott pályakezdők segerszemléje — magunknak kell valamiképpen csoportosítanunk az alkotókat.

A tizenhárom költőnek több mint a fele (szám szerint nyolcan) álarcot ölt, szerepet játszik, torz mosollyal átrendezi a világot, netán szembe is kópi az univerzumot — tehát a jobb híján groteszknak, abszurdnak, antilirának nevezett költészetet műveli.

Az antikvitásból és a modern költészet szélsőségeiből merítő Kemenczy Judit, a filozofikus hajlamú és ironikus kedvű Várady Szabolcs és a vadul a jelenidőben élő Hajas Tibor költészetének közös vonása: mindhárman Oravecz Imrét, Petri Györgyöt és főleg Tandori Dezsőt utánozzák. Hajas „folyamatos hamisítványként” kezeli a személyiséget, csak „alibi feladványok” megoldására lát lehetőséget. Kemenczy fő élmenye is a „hiány, ó, hiány”; monumentális verséptéményekben beszél a „semmitteves fokozatairól”, rejtélyes keleti írásjelek használatától sem riad vissza. Közülük a legtöbbet ígérő tehetségnek Várady Szabolcs mutatkozik. *Székek a Duna fölött* címmel sikerült egy szemfényvesztően ügyes Tandori-verset írnia; ő is elmondja: „üres jelen időben állok itt” — de a hatások mögül valamennyi versében előcsillan az önálló gondolati erő.

Kiss Irénnek, Spiró Györgynek és Szilágyi Ákosnak sikerült ki-termelnie a saját gyártmányú groteszket (Szilágyi Ákosét bizonyára szabadalmaztatni is fogják, mert a még fiatalabbak között már követői is akadnak). Kiss Irén mintha az egész irodalomtörténet tanulságait magába szippantotta volna: számtalan hatást egyesítve törekszik a József Attila-i komolyságú játékra; egy-két verse (pl. *Az ifjabb Európa*) tanúsága szerint olykor már sikerrel. Spiró György számára a költészet csak kényszerű mellékfoglalkozás, s ezt maga tudja a legpontosabban. Persze nem ártana, ha drámák, novellák, kritikák és műfordítások mellett még sokan tudnának ilyen intelligens, és helyenkénti mesterkéltégük ellenére is szuggesztív, élvezetes költeményeket írni. Szilágyi Ákos versei tetszettek a legjobban, mert szinte elvéthetetlen biztonsággal és céltudatossággal játszik az Üristentől az iskolamesterekig mindenkivel; csak önmagát nem tudja és nem akarja kijátszani. Kár, hogy régebbi verseit kirekesztette a kötetből: teljesebb és világosabb lenne velük a kép.

Viola József és Bratka László teljesítménye az amatőrizmus határán mozog. Viola sajnos a még-

oly megrázó emberi élményeket sem tudja átadni, tüntetően vállalt visszatérítő képei nem érnek célt. Bratka lírája az amerikai beatnemzedék *üvöltésének* gyöngye visszhangja. Költészetének coltjából „nem is ötleteket, de hatleteket” lődöz (ha Eörsi István az ellenkezőjét igyekszik is bizonyítani); ám ezzel legalább helyenként szórakoztató.

A többiek — ha más-más módon is — a hagyományosabb lírát művelik. Cziczzer Olga a bevezető szerint is ún. nőköltő: a hétköznapi és személyes lét mozzanatait verseli meg, nem túl nagy költői erővel. Kierlelőbb viszont Sikó Zsuzsa lírája: a hasonló témakörben nagyobb biztonsággal mozog, ám az eredetiség és a teljes forma biztonság még várat magára. Vibrálóak, dinamikusak, okosak Kartal Zsuzsa versei: pillanatnyi önkörén belül szinte a teljességet nyújtja.

Litauszky István majdnem húszéves megkésettéssel jelentkezik, s ez a „lemaradás” aligha múlhat el tragikus nyom nélkül. Verseinek többsége — még a kedvelt dalforma ellenére is — leíró, erősen epikus; a már egyszer a prózának is nekirugaszkodó szépirót idézik. Litauszky évtizedek óta formálódó lírája — úgy tűnik — nehezen fog tovább teljesedni.

Nagyon kellemes meglepetés a valóban fiatal, a legfiatalabb költő: Banos János. Ő kijárta már Nagy László, Pilinszky, sőt, Rátkó, Kiss Benedek iskoláját, s még vállalja is őket. Versmondadatai néha megbecsülnak, képzavarba is téved egyszer-egyszer, de mindez háttérbe szorul az öntörvényű tehetség sugárzásában. Nemcsak a lehetőséget látni, hanem már az eredményt is: a *Farkasok*, a *De profundis*, a *Krisztus* bizonyító erejű.

Visszatekintve talán túl komornak és szigorúnak tetszhet a bevezetőben vázolt kép. A *Ne mondj le semmiről* végül is hasznos kötet, lírai dokumentumgyűjtemény a hetvenes évek elejéről. S ha egy antológia fölmutat csak két-három igazi tehetséget is, akkor már tulajdonképpen elégedetteknek is kell lennünk.

Tarján Tamás

Bisztray Ádám: Elfelejtett tél, farkasok

Nem az agy tornája, s nem is csupán a pihenő lélek reflexe, de az emberség próbája is az emlékezés. Nem amelyik felnagyítva képes tudatunkra vetíteni az eseményeket, hanem az elmosódott arcokból is üzenetet olvasó, az elmúlásban a folytonosságot érzékelő, múltunkban létünk bizonyosságát kereső képességünk. „Felgyorsult” életünk egyik legfenyegetőbb árta, hogy felejtünk emlékezni. S mert a folytonos halogatás során egyre súlyosabb feladatnak érezzük az önmagunkkal való szembesülést, ezernyi teendőnkkel nyugtatva lelkiismeretünket, a természetesen tesztünk erőszakot: tegnapjaink elől rejtőzve az időt fosztjuk meg emberi dimenziójától.

Bisztray Ádám, akit sorsa kiszakított abból a tájból-közösségből, amelyben gyermekkorát élte, tudja, hogy évről évre újra kell bogozni a múltunkhoz kötő szálat, ha nem akarunk jelenünk hálójába gabalyodni. Könyve önvallomás és példa. Emlékezni tanít. Szinte mellékes, hogy ezt saját sorsának felidézésével teszi. Hisz az ő világának alig van olyan tája, alakja, amelyben akiben a magunk gyermekkorának környezetére ne ismerhetnénk. Nem kellett megfordulnunk Udvarhelyen, nem számít, ha Kalotaszeg és a Küküllő nevét csak hírből ismerjük. Városunk képe s a Folyó, az Iskola levegője s a társainkkal megélt Kalandok — ha más nevekhez tapadnak is — lelkünknek-tudatunknak ugyanazokból a rétegeiből mozdulnak elő, hogy egykori-énünkkel szembesítsenek.

Nem más Bisztray Ádám világa, mint a miénk, de több benne a felszínre hozható. Több, mert élete esetlegességei talán közvet-

Varga Hajdú István rajza Bisztray Ádám *Elfelejtett tél, farkasokkal* című kötetéből (Magvető)

lenebbül fakadtak közös világunk törvényeiből, mint a velünk megtörtént véletlenek. A gyermekkor az ő számára még a Természetet is jelentette (ember, állat és táj meghitt közösség), s a belőle való kiszakadás fájdalma — ami legtöbbünkben már oktalannak látszó neurasténia tünet — benne még eleven reflex, életformát szabályozó erő. S közvetlenebbül, kitapinthatóbban van jelen Bisztray Ádám sorsában a történelem is. Erdélyben gyökerező múltja s a fővároshoz kötődő jelene nemcsak az ifjúkor és a felnőttválás, s nem is pusztán kétfajta társadalmi mikroklima feszültségétől terhes, de fokozott önfegyelmet kívánó politikai tudatosságot, bonvolult elkötelezettséget is jelent. Mindazt, amit az erdélyiség fogalma takar. Bisztray tudja, hiszen, hogy „van, létezik, lesz erdélyiség”. Azt a magatartást érti